

Knjižnice u vjerskim ustanovama

Milošević, Marko

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:628924>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-17**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij informatologije

Marko Milošević

Knjižnice u vjerskim ustanovama

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Darko Lacović

Osijek, 2023.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Odsjek za informacijske znanosti

Preddiplomski studij informatologije

Marko Milošević

Knjižnice u vjerskim ustanovama

Završni rad

Društvene znanosti, informacijske i komunikacijske znanosti, knjižničarstvo

Mentor: doc. dr. sc. Darko Lacović

Osijek, 2023.

SADRŽAJ

1. Uvod	1
2. Drevne knjižnice.....	2
3. Samostanske knjižnice.....	5
4. Vatikanska knjižnica.....	8
5. Knjižnice različitih religija	10
5.1. Crkvene knjižnice	10
5.2. Džamijske knjižnice.....	11
5.3. Židovske knjižnice	12
5.4. Budističke knjižnice.....	13
6. Zaključak	15
Literatura.....	16

Prilog: Izjava o akademskoj čestitosti i o suglasnosti za javno objavljivanje

Obveza je studenta da donju Izjavu vlastoručno potpiše i umetne kao treću stranicu završnoga, odnosno diplomskog rada.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napisao/napisala te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s navođenjem izvora odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan/suglasna da Filozofski fakultet u Osijeku trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta u Osijeku, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 9. 11. 2023

Marko Milašević, 0111141009

Ime i prezime studenta, JMBAG

Sažetak

Ovaj rad opisuje odnos između knjižnica i vjerskih institucija, ključnih kamena temeljaca ljudske civilizacije. U radu se stavlja naglasak na povijesnu i instrumentalnu ulogu knjižnica u očuvanju vjerskih doktrina i njegovanju šireg akademskog znanja te u tom kontekstu započinje razmatranjem organizacijske strukture u knjižnicama drevnih hramova, ističući njihovu važnost u civilizacijama u kojima su granice između svjetovnog i svetog često bile nejasne. Nadalje se opisuju samostanske knjižnice u srednjem vijeku koje su bile središta obrazovanja i očuvanja kulturne baštine i koje su imale dvostruku ulogu u promicanju vjerskih i svjetovnih tema pri čemu su redovnici aktivno doprinosili očuvanju znanja. U srednjovjekovnom dobu europske samostanske knjižnice, posebno one unutar ženskih samostana, nisu služile samo kao duhovna, nego i intelektualna središta. Značajan dio rada posvećen je Vatikanskoj knjižnici koja je osnovana u petnaestom stoljeću na poticaj pape Nikole V. i pape Siksta IV. Vatikanska knjižnica sadrži vrlo vrijednu zbirku rijetke i stare građe (npr. rukopisi i inkunabule) koja je namijenjena većinom znanstvenicima, a svjedoči o bogatoj kulturnoj i povijesnoj baštini nastaloj unutar Katoličke crkve. U zadnjem poglavlju iznose se primjeri džamijskih knjižnica tijekom islamskog zlatnog doba (Al-Azhar u Kairu, Al-Unawi u Damasku, Al-Mensur i Al-Zitunah u Bagdadu) koje su omogućile širenje pismenosti među muslimanima. Osim toga predstavljene su neke židovske knjižnice (Jewish Theological Seminary of America, Hebrew Union College – Jewish Institute of Religion) i budističke knjižnice (Sveučilište Yeshiva, knjižnice u Centru za primijenjeni budizam i Christmas Humphreys Memorial Library) koje promiču tradiciju židovske i budističke religijske zajednice.

Ključne riječi: drevne knjižnice, samostanske knjižnice, Vatikanska knjižnica, knjižnice nekršćanskih religija

1. Uvod

Knjižnice i vjerske institucije kroz povijest su se ispreplitale na osobite načine. Svrha ovog rada je, stoga, opisati značaj knjižnica smještenih unutar vjerskih svetišta te religijskog konteksta s posebnim osvrtom na njihovu ulogu u očuvanju i promicanju doktrinarnih načela i znanja općenito. Primarni cilj ovog rada je, dakle, sustavno prikazati kako su knjižnice unutar religijskih građevina, ne samo spremišta tekstova utemeljenih na vjeri, već i jedan od najvažnijih čimbenika u očuvanju građe raznolike tematike kroz povijest. Što se sadržaja ovog rada tiče, u drugom poglavlju stavlja se naglasak na knjižnice drevnih hramova i njihovu temeljnu ulogu u civilizacijama u kojima su sakralno i svjetovno bili neraskidivo povezani. U trećem poglavlju navodi se kako su u srednjem vijeku djelovale europske samostanske knjižnice kao duhovna svetišta i intelektualni epicentri, a četvrto poglavlje posvećeno je Vatikanskoj knjižnici, koja je izvršila izniman utjecaj na suvremeno postojanje kršćanskih knjižničnih ustanova. U petom poglavlju obrađuju se džamijske knjižnice islamskog zlatnog doba s obzirom na njihov neusporediv doprinos učenosti tijekom ove ere te se iznose neki primjeri židovskih i budističkih knjižnica u odnosu na njihov povijesni razvoj i podršku religijskim učenjima.

2. Drevne knjižnice

Povući granicu između riječi i stvarnosti — božanstvenosti i vrhunarnosti te objektivnog prirodnog svijeta — krajnje je zahtjevan zadatak, kao što možda najbolje iznimno složeni kršćanski koncept „logosa” to predočava.¹ Naime, pojam vjere u drevnim, takoreći „prirodi neposrednijim”, društvima, nedvojbeno se bitno razlikovao od današnjeg — onog upućenog modernim razvijanjima i stečevinama prosvjetiteljstva, čije logičke posljedice pojam „vjere” ili „božanskoga” katkad svode na vulgarno materijalističku razinu polemike. Vulgarno materijalistička razina polemike odražava primitivan i površan pogled na vjeru koji se temelji na materijalnom bogatstvu i sebičnim interesima, a zanemaruje duhovne i etičke vrijednosti. Najbolji primjer tog odstupanja je možda onaj drevnih Grka, čiji su pogledi na vjeru, u skorije vrijeme, postali značajnim predmetom akademskog diskursa u intelektualnim krugovima, s obzirom kako su (spletom povijesnih okolnosti) određene pretpostavke retroaktivno nametnute njihovom vjerskom svjetonazoru. Ključna točka spoticanja ovdje je, naime, suvremeno inzistiranje na podjeli između „doslovnog” i figurativnog, dok je bitno spomenuti kako — u diskurzivnom okviru antičkih Grka — pojam mita (u vjerske i društveno-političke svrhe) nije bio oprečan pojmu stvarnosti, budući da se smatralo kako je otkrivao određene duhovne istine.² Dakle, definirati što čini „knjižnicu vjerske ustanove” napose je izazovno, osobito kada se uzme u obzir povijesni razvoj knjižnica i arhiva. Naime, drevne sobe sa zapisima — koje su bile preteče onoga što danas prepoznajemo kao knjižnice — besprijekorno su spajale funkcije pohranjivanja svakodnevnih zapisa i specijaliziranog znanja. Ovo zamršeno spajanje vidljivo je iz otkrića poput hrama u babilonskom gradu Nippuru, koji datira iz prve polovice trećeg tisućljeća prije Krista, gdje prostorije ispunjene glinenim pločicama ukazuju na prisutnost bogatog arhiva ili knjižnice.³ Zbirke asirskih glinenih pločica iz drugog tisućljeća pr. Kr., otkrivene u Tell el-Amarni u Egiptu, također svjedoče o ovoj spojenoj funkciji. Asurbanipal, posljednji značajni kralj Asirije (668. – oko 627. pr. Kr.), naglašava vjersku povezanost s ovim

¹ Usp. logos. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. URL: <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=37001> (2023-08-01)

² Usp. Veyne, Paul. Did the Greeks believe in their myths?: an essay on the constitutive imagination. Chicago: University of Chicago Press, 1988. Str. 5-9.

³ Usp. The history of libraries: the ancient world. URL: <https://www.britannica.com/topic/library/The-history-of-libraries> (2023-08-11)

arhivama, jer je prikupio oko 25 000 ploča s prijepisima i tekstovima iz hramova diljem njegova kraljevstva.

Međutim, sama definicija ovih skladišta znanja bila je podvrgnuta promjenama političke moći i ratovanja. Mnogi drevni zapisi namjerno su uništeni s promjenom političkih režima. U drevnoj Kini, car Shih Huang-ti, s ciljem ponovnog postavljanja povijesti s početkom svoje dinastije, naredio je brisanje svih povijesnih zapisa osim onih o Ch'inu, no dinastija Han koja je uslijedila prepoznala je važnost očuvanja povijesnih narativa i ne samo da je obnovila antička djela, nego je i unaprijedila književnost, vođenje evidencije i sustavnu klasifikaciju tekstova. Njihove sheme, u rasponu od sedam kategorija do kasnijeg sustava od četiri tipa, obuhvatile su različita područja znanja od filozofije do medicine. Utjecaj ove dinastije na njegovanje znanstvene kulture bio je dubok, kao što pokazuje njihov sustav državne službe koji je nalagao stroge ispite temeljene na klasičnim tekstovima (a koji se održao i u 20. stoljeću).⁴ Dakle, dok arhivske prostorije u hramovima i drevni klasifikacijski sustavi nagovještavaju religijske prizvuke, šira povijest naglašava zamršene izazove u urednom kategoriziranju takvih institucija isključivo pod nazivom „vjerskih knjižnica”.

Već s drevnim Grcima ova situacija postaje složenija, a možda je najbolji primjer sanktifikacije knjižnica na ovaj način iskazan upravo u neposrednoj kronološkoj i (uopće kulturalnoj) udaljenosti rimskih osvajača spram grčkih svetih tekstova (uzevši u obzir kako je, u vidu mitološke taksonomije, vjerski kanon tih dviju civilizacija mahom paralelan). Naime, car Hadrijan — ekstremni filihelenist te obožavatelj grčke filozofije i kulture uopće — bio je istaknuti zagovornik znanja, cijenio je predmete poput aritmetike, geometrije i slikarstva, ali naizgled držeći upitan stav prema samim učenjacima.⁵ Njegova predanost učenju očituje se u njegovom osnivanju knjižnice u Ateni, što je gesta koja podsjeća na gradsku helensku knjižnu kulturu i njegove najranije knjižnice, poput one koju je utemeljio atenski tiranin Pizistrat. Dapače, ova knjižnica nije bila samo puka zbirka knjiga. Aristid je nazvao Hadrijanovu atensku knjižnicu neusporedivim „skladištem knjiga” koristeći izraz „dopwos”, što bi moglo značiti „ukras”, „red” ili „bogatstvo”, sugerirajući njezin značaj za Atenu. Međutim, upravo

⁴ Usp. Isto

⁵ Usp. Too, Yun Lee. *The idea of the library in the ancient world*. New York: OUP Oxford, 2010. Str. 47-48.

Pauzanijin opis povezuje knjižnicu s vjerskim institucijama. On se poziva na Hadrijanove arhitektonske dodatke gradu, naglašavajući hram Here i Zeusa. Ovaj hram, koji je prikazivao i vjerska božanstva i kulturnu veličinu sa svojim kipovima i slikama, također je služio kao skladište za knjige. Štoviše, Euzebije je kasnije ponovio čudesnost knjižnice i njezinu izvrsnu izradu. Hadrijanova odluka da knjižnicu smjesti unutar kompleksa hrama sugerira spoj religijskih i znanstvenih nastojanja, pri čemu se starogrčke knjižnice u hramovima, poput Hadrijanove, doista mogu smatrati „vjerskim institucijama” i obrnuto, jer preko takvih institucija Rim nije samo čuvao znanje nego je i utvrđivao svoju dominaciju nad Atenom.⁶

⁶ Usp. Isto

3. Samostanske knjižnice

Konačni pad Zapadnog Rimskog Carstva označio je početak srednjovjekovnog razdoblja, obilježenog značajnim duhovnim, svjetonazornim te društveno-političkim promjenama, a jedna od trajnih ostavština ovog doba bila je samostanska knjižnica; ustanova koja je odigrala ključnu ulogu u očuvanju kulturne i intelektualne baštine. Te redovničke ustanove, premda su ponajprije vođene vjerskim načelima, nisu bile samo središta za molitvu i duhovno traganje, već su također služile i kao ključne obrazovne institucije, što govori o njihovoj dvostrukoj ulozi.⁷ Osim vjerskih rukopisa, naime, te su knjižnice čuvale razne tekstove o različitim temama, uključujući znanost, filozofiju i književnost.⁸ Štoviše, nedostatak tiskarske tehnologije zahtijevao je ručno umnožavanje tekstova, a taj su mukotrpan pothvat obavljali redovnici i na taj način osigurali opstanak brojnih drevnih tekstova. Drugim riječima samostani su bili središta za pisare, a na osnovu njihovih pedantnih napora, mnogi su klasični tekstovi sačuvani za buduće naraštaje.⁹ Iako su samostani sami po sebi poticali vjersko učenje i pritom propagirali kršćansku doktrinu, također su bili otvoreni svjetovnom nauku, dok su samostanske škole često nudile obrazovanje u klasičnim umjetnostima, a prisutnost različitih tekstova u njihovim knjižnicama ukazuje na okruženje iznimne intelektualne znatiželje među redovnicima, koja je nadilazila čisto vjerska pitanja. Budući da se bit svake vjerske ustanove, temelji na njezinom vjerskom nauku, valja istaknuti kako su samostanske knjižnice u Franačkom Carstvu bile ključne u oblikovanju i informiranju svećenstva o teološkim sadržajima te su uvelike utjecale na katoličku (i u širem smislu kršćansku) doktrinu, a katkad su natprosječno mnogo pažnje pružale upravo spisima crkvenih otaca, koji su nedvojbeno bili strogo proučavani, raspravljani i prepisivani, ako se uzme u obzir iznenađujuće velika količina spisa na temu patristike koji su preživjeli do danas.¹⁰ S izravnim pristupom golemim zbirkama vjerskih tekstova, meditacija, osvrta, komentara i filozofskih rasprava, svećenicima je, dakle,

⁷ Usp. Kaczynski, Bernice M. The authority of the fathers: patristic texts in early Medieval libraries and scriptoria. // *The Journal of Medieval Latin* 16 (2006), str. 4.

⁸ Usp. Guthrie, Lawrence S. An overview of medieval library cataloging. // *Cataloging & Classification Quarterly* 15, 3 (1992), str. 97-99.

⁹ Usp. Isto, str. 93-96.

¹⁰ Usp. Kaczynski, Bernice M. Nav. dj., str. 3-4.

bilo omogućeno da urone u duboke teološke kontemplacije te da pritom prošire svoja tumačenja vjerskih načela i mnogo više od toga.

S tim na umu, bitno je također istaknuti ulogu knjižnica u širem intelektualnom razvoju klera, što bi uključivalo izučavanje onoga što bi se sa suvremenog gledišta moglo nazvati ranim oblicima prirodnih znanosti poput aritmetike, geometrije, alkemije i astrologije, no možda najznačajniji primjer intelektualne i duhovne širine gore spomenutih čitatelja iskazuje njihov sasvim izražen interes za ezoteričnom i mističnom literaturom.¹¹ Knjižnice su, dakle, sa svojim ogromnim zbirkama koje obuhvaćaju različite teme, jamčile da svećenstvo (a koje je posjedovalo izuzetan društveno-politički utjecaj) ne ostane ograničeno isključivo na vjerske tekstove. Građa u samostanskim knjižnicama iz područja filozofije, povijesti, prirodnih znanosti i umjetnosti utjecala je na svjetonazor klera, omogućavajući cjelovitije razumijevanje božanske i svjetovne tematike.

Treba također naglasiti kako su ženski samostani u srednjovjekovnom razdoblju bili ključni za održavanje i promicanje književnih aktivnosti, služeći kao svojevrsna svetišta znanja, duhovnosti i kulture. U vrijeme prije široke upotrebe tiska, naime, ovi su se samostani uvelike oslanjali na stručnost pisara (muškaraca i žena) koji su mukotrpno prepisivali rukopise ključne za duhovni i intelektualni temelj monaškog života. Ti rukom prepisani tekstovi, od kojih su mnoge izradili nepriznati pisari, postali su dragocjena ostavština srednjovjekovnog samostanskog iskustva. Iako su te knjige imale višestruku svrhu, bile su ključne u podupiranju liturgijskih službi koje su obilježavale ritam samostanskog života, jer osim liturgijskog značenja, ti su rukopisi djelovali kao izvori za obrazovanje, introspekciju, povijest zajednice, pa čak i smjernice za dnevne redovničke rutine.¹² Očito je da je samostanska tradicija bila duboko isprepletena s pisanom riječju, što je potaknulo samostane da naruče bezbroj knjiga koje obuhvaćaju čitav spektar žanrova.

¹¹ Usp. Láng, Benedek. *Unlocked books: manuscripts of learned magic in the medieval libraries of Central Europe*. Pennsylvania : Penn State Press, 2010. Str. 1-4.

¹² Usp. Cyrus, Cynthia J. *The scribes for women's convents in late medieval Germany*. Toronto: University of Toronto Press, 2009. Str. 19-20.

Dok su se mnogi članovi samostanske zajednice jamačno aktivno bavili pisanim svetim spisima, postojale su primjetne razlike u razinama pismenosti. Sestre laici, često slabo govoreći latinski i s ograničenim vještinama čitanja i pisanja, ovisile su o duhovnom vodstvu pismenih zbornih sestara, no to se okruženje s vremenom razvijalo, obilježeno nastojanjima poput uvođenja učitelja latinskog jezika u određene samostane, kao što su benediktinski samostani koji su bili poznati po svojim školama i kolegijima u kojima se latinski učio kao dio obrazovanja, što ukazuje na poticanje sveobuhvatne književne inkluzivnosti. Dakle, srednjovjekovni ženski samostani pojavljuju se kao značajna uporišta književne aktivnosti, naglašavajući duboki međuodnos religijskih institucija, pismenosti i dinamične uloge žena u oblikovanju duhovne i intelektualne svijesti toga doba.¹³

¹³ Usp. Isto, str. 18-21.

4. Vatikanska knjižnica

Vatikanska knjižnica (Biblioteca Apostolica Vaticana) svjedočanstvo je isprepletenih povijesti svjetovnog i vjerskog aspekta. Njezin osnutak koncem petnaestog stoljeća možda najbolje predstavlja poveznicu između religije i očuvanja znanja, premda povjesničari i dandanas raspravljaju o točnim okolnostima njezina utemeljenja, koje često pripisuju papi Nikoli V. ili papi Sikstu IV.¹⁴ Naime, čak i prije renesanse, papinstvu je nedostajala znatna knjižnica, što je bio nedostatak koji je dodatno pogoršan invazijama u ranom srednjem vijeku i preseljenjem papinskog sjedišta u četrnaestom stoljeću. Papa Nikola V., kojeg mnogi smatraju prvim renesansnim papom, odigrao je ključnu ulogu u stvaranju Knjižnice, vođen svojim dubokim poštovanjem prema knjigama, premda se pretpostavlja kako Knjižnica nije utemeljena za njegova života. Dana 15. lipnja 1475. papa Siksto IV. službeno je imenovao Bartolomeja Platina papinskim knjižničarem, označivši značajan korak u razvoju Vatikanske knjižnice, istog dana objavivši bulu "Ad Decorem Militantis Ecclesie", koja se može smatrati temeljnim dokumentom Knjižnice.¹⁵

Siksto IV. je trajno osigurao financije za održavanje Knjižnice iz vatikanske riznice, a pod njegovim vodstvom, Platina je započeo ambiciozan projekt: katalogiziranje zbirke po predmetu i autoru. Taj je napor iznjedrilo inauguracijski knjižnični katalog papinske zbirke, napredak u odnosu na ranije popise koji su prvenstveno vrednovali knjige novčano. Platina se također upustio u restauraciju starih rukopisa i naručivanje novih prijepisa, no unatoč početnim velikim vizijama specijalizirane zgrade za smještaj Knjižnice, financijska ograničenja navela su Siksta IV. da promijeni namjenu podrumskog krila Vatikanske palače. Izvorno izgrađen od strane Nikole V. za potrebe skladištenja, ovaj je prostor renoviran kako bi odgovarao novoj znanstvenoj namjeni, a impresivna je činjenica to da je, čak i prije završetka ove transformacije,

¹⁴ Usp. Mycue, David. Founder of the Vatican library: Nicholas V or Sixtus IV? // The Journal of Library History 16, 1 (1981), str. 121-124.

¹⁵ Usp. Isto

Knjižnica već bila sve više otvorena javnosti, uključujući naučnike, turiste i druge namjernike.¹⁶

Vatikanska se knjižnica nedvojbeno očitovala kao dokaz isprepletenosti vjere, kulture i interesa mnogih ogranaka akademske zajednice već stoljećima, međutim, njezina je djelatnost ostala samo obogaćena dolaskom nove tehnologije i promjenama u knjižničarskoj struci.

Naime, utemeljena na osnovu bibliofilskih interesa renesansnih papa, stoljećima je rasla u neusporedivi rezervoar vjerskog i svjetovnog znanja, a danas se njene goleme zbirke pojavljuju u obliku drevnih rukopisa i inkunabuli do novčića, medalja i raznih digitalnih medija.¹⁷ Dapače, jedna od ključnih karakteristika Vatikanske knjižnice je njezino poslanje u vidu „knjižnice knjižnica”. Umjesto jedinstvene zbirke ona predstavlja spoj različitih zbirki, često nabavljenih od plemenitih rimskih obitelji još od razdoblja renesanse, a ta priroda povećava njenu privlačnost, nudeći znanstvenicima isprepletenu mrežu kulturnih, povijesnih i teoloških sadržaja. Vatikanska knjižnica posjeduje preko 1 600 000 knjiga u svojoj zbirci pretežito starih i rijetkih knjiga, uključujući više od 8600 inkunabula iz 16., 17. i 18. stoljeća. Knjižnica čuva dva tipa zbirki tiskanih knjiga : “zatvorene zbirke“ i “otvorene zbirke“. Najvažnije zbirke u Vatikanskoj knjižnici su svakako one zatvorenog tipa koje se više ne proširuju jer su povijesne zbirke. Obično se radi o zbirkama važnih talijanskih obitelji, kao što su Barberini, Rospigliosi, Ferrajoli i Chigi, ili zbirka poznatih kolekcionara poput Rossiani I De Marinis.¹⁸ Pored njezinih impresivnih zbirki bit Vatikanske knjižnice nalazi se upravo u tome da prikazuje svojevrsni sklad između vjere i svjetovnih nauka, te ukazuje na to da knjižnice u vjerskim ustanovama nisu samo spremišta vjerskih artefakata i zapisa, već i živahna središta dinamičnih, međukulturalnih i interdisciplinarnih učenja.¹⁹

¹⁶ Usp. Isto, str. 124-127.

¹⁷ Usp. Vircillofranklin, Carmela. "Pro communi doctorum virorum comodo": the Vatican library and its service to scholarship. // Proceedings of the American Philosophical Society 146, 4 (2002), str. 363-366.

¹⁸ Usp. Printed Books Collection. URL: <https://www.vaticanlibrary.va/en/printed-books-department.html> (2023-10-25)

¹⁹ Usp. Vircillofranklin, Carmela. Nav. dj., str. 366.

5. Knjižnice različitih religija

5.1. Crkvene knjižnice

Iz religijske perspektive moderne crkve (smještene na raskrižju tradicije i rastućih društvenih izazova) naglašavaju važnost postojanja snažne crkvene knjižnice, a sve takve knjižnice mogu poslužiti kao neprocjenjivo spremište znanja, pritom također pomažući crkvi u rješavanju suvremenih problema. Temelj učinkovite crkvene knjižnice leži u njezinoj strateškoj organizaciji i priznavanju šire uloge u unapređenju nastojanja crkve u kršćanskom obrazovanju. Početni korak za strukturiranje crkvene knjižnice trebao bi biti uspostava posvećenog odbora (idealno odobrenog od strane Odbora za kršćansko obrazovanje ili užeg vodstva crkve); on mora biti reprezentativan, okupljati članove iz različitih sektora unutar crkvene zajednice, a osiguravanjem raznolikog odbora, knjižnica bi bila bolje opremljena za rješavanje različitih potreba svojih članova.²⁰ Nakon što je ustanovljen knjižničnom odboru bio bi dodijeljen niz sljedećih odgovornosti: imenovati kvalificiranog knjižničara; jamčiti kako će se knjižnica pridržavati najviših standarda kršćanskog obrazovanja i zadovoljiti potrebe pojedinačnih članova; davati prednost obrazovanju, posebno u zajednicama koje su nedovoljno poslužene; uvijek stavljati fokus na rješavanje različitih duhovnih potreba zajednice; neprimjetno integrirati ponudu knjižnice s drugim crkvenim aktivnostima (osiguravajući da su učitelji i voditelji upoznati s dostupnim resursima), budući da oni moraju identificirati i zadovoljiti potrebe različitih segmenata crkve, a koje variraju od učitelja nedjeljnih škola do voditelja odjela. Ilustrativan primjer potencijala knjižnice odnosi se na ugradnju modernih alata (poput opreme za snimanje), budući da ovi alati mogu olakšati različite aktivnosti, od snimanja nedjeljnih propovijedi za članove koji su vezani za kuću do pomoći učiteljima u njihovim podukama, jer kako se potrebe crkava razvijaju, knjižnica se mora stalno prilagođavati, pokazujući važnost proaktivnog i dobro strukturiranog knjižničnog odbora.²¹

²⁰ Usp. Towns, Elmer L.; Barber, Cyril J. Successful church libraries. Michigan: Baker Book House, 1971. Str. 7-8.

²¹ Usp. Isto

5.2. Džamijske knjižnice

Kada je, kao dužnost svih muslimana, razumijevanje Kur'ana postalo obvezno, pismenost se počela širiti drevnim Bliskim istokom, a vjerske su škole bile među prvima koje su ustanovljene. Javila se potreba za učenjacima koji bi vjernike podučavali znanju iz svetih tekstova, osnovno obrazovanje je započelo i obrazovne ustanove (od kojih su mnoge bile povezane s džamijama) počele su s radom. Vrijedno je spomenuti kako je jedan od glavnih rezultata ovog sustavnog napora bio stabilizirani, razvijeni arapski jezik, a koji je bio pogodan za angažman kako s vjerskom tako i sa znanstvenom literaturom, što je još prominentnije postalo dolaskom tehnologije izrade papira. Do konca osmog stoljeća, naime, knjige u arapskom svijetu još su uvijek bile pisane na pergameni i papirusu, međutim, kada je znanje o izradi papira uvezeno iz istočnih zemalja, brzo se proširilo Bliskim istokom; jeftiniji (a ujedno i izdržljiviji) materijal je postao dostupan i konačno zavladao, što bi značilo da je više primjeraka svetih i znanstvenih tekstova moglo biti proizvedeno te potom diseminirano vjernicima i učenjacima neovisno o njihovom mjestu boravka. Dolaskom papira, dapače, brojne knjižare i tržnice knjigama (koje su bile od iznimnog intelektualnog značaja) počele su se širiti regijom, djelujući poglavito u smislu svojevrsnog sastajališta učenjaka s prodavačima knjiga te čak i onoga što bi se, iz suvremene perspektive, moglo shvatiti u vidu nakladničke djelatnosti, stavljajući fokus na kopiranje i prevođenje raznovrsnih stranih tekstova.²²

Unatoč tome što su djelovale kao mjesto štovanja, sustavno sabirući spise iz Kur'ana i druge tekstove iz raznih znanstvenih disciplina, džamije su organski postale navlastito razvijeni repozitoriji znanja, a gradovi poput Bagdada, Kaira i Damaska djelovali su kao središta izučavanja, odigravši ključnu ulogu u intelektualnom životu muslimana.²³ Od mnogih džamijskih knjižnica koje su utemeljene na Bliskom istoku tijekom ovog razdoblja, najpoznatija je možda knjižnica Al-Azhar u Kairu, koja je utemeljena u devetom stoljeću, a status je sveučilišta ostvarila već u ranom modernom periodu. Drugi znameniti primjeri uključuju džamiju Al-Unawi u Damasku, Al-Mensur i Al-Zitunah u Bagdadu te mnoge druge

²² Usp. Elayyan, Ribhi Mustafa. The history of the Arabic-Islamic libraries: 7th to 14th centuries. // International Library Review 22, 2 (1990), str. 119-135.

²³ Usp. Gianni, Celeste. History of libraries in the Islamic world: a visual guide. 1st ed. Fano: Gimiano Editore, 2016. Str. 13.

knjižnice u Meki i Medini. Uz navedene džamijske knjižnice, važno je istaknuti kako su privatne zbirke, mahom u vlasništvu kalifa i učenjaka, bile najzastupljeniji primjeri knjižnica u arapskom svijetu, sadržavajući građu iz vjerskih i raznih znanstvenih disciplina. Dapače, privatne su knjižnice bile toliko zastupljene u muslimanskim zemljama (što uključuje okupirane dijelove Pirinejskog poluotoka) da se procjenjuje kako se, oko trinaestog stoljeća, veća količina građe nalazila samo u privatnim zbirkama islamskih velmoža i učenjaka, nego u svim knjižnicama na Zapadu (bilo privatnim ili javnim), što nedvojbeno upućuje na povijesno jedinstven doseg razvitka privatnih zbirki u smislu njihovog opsega i elegancije.²⁴

5.3. Židovske knjižnice

Tijekom ispitivanja knjižnica i njihovih doprinosa religijskim tradicijama, kulturna povijest hispanoameričkih Židova pruža naročito konstruktivnu pozadinu. Naime, dok su prijašnje perspektive mogle smatrati 15. stoljeće fazom opadanja hispano-židovske kulture zbog društveno-političkih preokreta, mnogo dublje shvaćanje ove teme pojavljuje se nakon nešto detaljnijeg pregleda, uzimajući u obzir kako je židovska intelektualna tradicija izvršila značajan utjecaj na dominantne kulture svuda po svijetu.²⁵ Unatoč burnim vremenima, intelektualne potrage (u rasponu od filozofije, egzegeze do talmudske jurisprudencije) napredovale su, upućujući na otpornost i prilagodljivu prirodu židovskog vjerskog nauka. Ovaj intelektualni žar, često udomljen i njegovan unutar vjerskih institucija, naglašavao je, naravno, uzajamni odnos između teološkog diskursa i njegovih spremišta: knjižnica.

Stotinama godina kasnije u Americi tijekom 20. stoljeća, značaj židovskih knjižnica, posebno onih smještenih unutar vjerskih institucija, postaje još opipljiviji. Izuzetan rast renomiranih istraživačkih zbirki na Harvardu, u Kongresnoj knjižnici i Narodnoj knjižnici New Yorka naglašava ovu važnost.²⁶ Osim toga, knjižnice unutar sjemeništa, kao što je Jewish Theological Seminary of America, Hebrew Union College-Jewish Institute of Religion i Sveučilište Yeshiva, imale su (i nastavljaju imati) ključno mjesto u vjerskom i nedvojbeno akademskom

²⁴ Usp. Elayyan, Ribhi Mustafa. Nav. dj., str. 119-135.

²⁵ Usp. Gutwirth, Eleazar; Motis Dolader, M. A. Twenty-six Jewish libraries from fifteenth-century Spain. // *The Library* 18, 1 (1996), str. 27-29.

²⁶ Usp. Berger, Pearl. Jewish libraries and archives in America. // *Judaica Librarianship* 12 (2006), str. 18-20.

tkivu židovske zajednice. Njihove uloge, međutim, nisu ograničene samo na znanstvene potrebe. Naprotiv, one djeluju poglavito kao čuvari vjerske mudrosti, čuvajući i šireći teološke uvide, liturgijske tradicije i doktrinarne komentare. No ne može se raspravljati o važnosti tih knjižnica u židovskoj zajednici bez priznavanja njihove ugroženosti, primjer čega bi bio katastrofalni požar u židovskom sjemeništu savezne države New York; događaja koji ne samo da je uništio njihovu neprocjenjivu zbirku, već je i okupio zajednicu da cijeni ranjivost i važnost takvih repozitorija, dok je naknadno pomlađivanje knjižnice djelovalo kao svjedočanstvo njezina nesalomljivog duha i središnje uloge u židovskoj vjerskoj akademiji. Židovske knjižnice, već stoljećima, posebno one smještene unutar vjerskih institucija, uvijek su bile više od pukih skladišta knjiga, budući da one sažimaju stoljeća teološkog diskursa, međuvjerskih dijaloga, liturgijskih tradicija i povijesnih narativa, igrajući ključnu ulogu u vjerskim i akademskim angažmanima židovske zajednice.²⁷

5.4. Budističke knjižnice

Knjižnice unutar budističkih sredina odražavaju različite organizacijske i denominacijske tipologije, a korištenjem pojmova kao što su veličina, predmeti i namjene, postiže se jasnije razumijevanje knjižničnih usluga i ciljeva u skladu s organizacijskim misijama. Ključno zapažanje je, naime, relativna izoliranost tih knjižnica unutar njihovih organizacija. Često ograničene proračunskim, kadrovskim i prostornim ograničenjima, mnoge se budističke knjižnice suočavaju s izazovom da budu podcijenjene i, posljedično, nedovoljno iskorištene. Nadalje, te knjižnice nisu uvijek dobro poznate čak ni među budistima, a također postoji vidljivo oklijevanje prema tehnološkoj integraciji, pri čemu mnoge ustanove isključuju elektroničke datoteke iz svojih repozitorija.²⁸

Nažalost, trend među budističkim knjižnicama je jaka denominacijska ili sektaška pristranost u njihovim zbirkama, to jest naglašavanje građe iz njihove specifične tradicije i učenja njihovih vođa, a takav fokusirani pristup (iako zadovoljava neposredne potrebe većine korisnika) može

²⁷ Usp. Isto

²⁸ Usp. Garcia-Jane, Carlos. *Buddhist libraries in the United Kingdom. Wales: Aberystwyth University, 2015. Str. 2-3.*

ograničiti širinu dostupnog znanja. Unatoč ovom trendu, iznimne knjižnice se ističu — one s jasnim izjavama o misiji, profesionalno izrađenim katalozima i predanošću prema ispunjavanju potreba korisnika. Nekoliko istaknutih primjera uključuju knjižnice u Centru za primijenjeni budizam, Budističko društvo i samostanske knjižnice poput Christmas Humphreys Memorial Library. Značajan dio njihove djelatnosti postaje očigledan prilikom kategorizacije budističkih knjižnica u tri osnovne skupine: komunalne, akademske i samostanske, no iako taksonomija ove vrste služi prvenstveno kao alat za stvaranje općih smjernica, većina knjižnica često prelazi granice, tj. ne pripada samo jednoj skupini. Ukratko, prilikom pristupanja ovoj temi, bitno je uzeti u obzir specifikacije budističkih knjižnica (koje mogu varirati drastično), nudeći uvid u navike čitanja i dinamiku razvoja upotrebe tekstova unutar budističkih okruženja, pritom upućujući na raznovrsne prakse knjižnica, kao i na duhovna, kulturalna ili akademska nastojanja budističkih praktičara.²⁹

²⁹ Usp. Isto

6. Zaključak

Knjižnice i vjerske ustanove već stoljećima su održavale svoj simbiotski odnos koji podrazumijeva konvergenciju duhovnosti, znanja i očuvanja kulture. Drevne knjižnice, poput onih u babilonskim hramovima, služile su i kao svjetovni i kao duhovni spremnici znanja. Ta su spremišta predstavljala primjer besprijekornog stapanja svetog i akademskog, kao što su asirski arhivi Asurbanipala ili posvećenje knjižnica kod starih Grka, etos koji je sačuvan čak i u rimskoj percepciji helenske kulture knjige. Iako su duboko ukorijenjene u kršćanskom nauku, srednjovjekovne samostanske knjižnice također su bile pioniri klasične umjetnosti, znanosti i književnosti, a pedantni naponi redovnika osigurali su opstanak drevnih tekstova. Ženski samostani imali su ključnu ulogu kao središta književne aktivnosti, ispreplićući religioznu introspekciju s intelektualnim težnjama. Vatikanska knjižnica sa svojim golemim zbirkama i višestrukim ulogama naglašava skladan međudnos vjerskih i svjetovnih znanosti. Džamijske knjižnice, proizašle iz islamskog naglaska na pismenosti, potaknule su obrazovne institucije da objedine vjerska učenja i znanstvena istraživanja. Pojava tehnologije proizvodnje papira naglasila je širenje znanja, pozicionirajući gradove poput Bagdada i Kaira kao intelektualne epicentre. Knjižnica Al-Azhar u Kairu jedan je od primjera koji predstavlja spoj religijske mudrosti i znanstvenih spoznaja. Unatoč svojim bogatim skladištima i denominacijskim razlikama, budističke knjižnice često se suočavaju s problemima izolacije, tehnološke inertnosti i sektaške pristranosti. Ipak, njihova otpornost i prilagodljivost vidljivi su u nekim ambicioznijim ustanovama. Židovske knjižnice, s druge strane, unatoč posljedicama njihove burne povijesti, obilježava nosalomljiv duh ustrajnosti i prilagođavanja. Ove knjižnice, od njihove rane hispano-judaističke ostavštine do američkih ustanova u 20. stoljeću, služe kao svjedočanstva teoloških, povijesnih i kulturnih zbivanja. U suvremenim vjerskim ustanovama knjižnice nailaze na različite tehnološke izazove, te se od njih očekuje kvalitetna strateška organizacija i jasne izjave o misiji. Moderne crkve koriste knjižnice višenamjenski, balansirajući vjerske ciljeve s aktualnim društvenim potrebama. Bez obzira na povijesna razdoblja i vjerske denominacije, crkvene knjižnice predstavljaju uporišta vjere, učenja i očuvanja kulture, budući da njihova trajna važnost naglašava holističku, isprepletenu priču o duhovnom putovanju čovječanstva i njegovoj neprestanoj potrazi za znanjem.

Literatura

1. Berger, Pearl. Jewish libraries and archives in America. // *Judaica Librarianship* 12 (2006), str. 17-30.
2. Cyrus, Cynthia J. *The scribes for women's convents in late medieval Germany*. Toronto: University of Toronto Press, 2009.
3. Elayyan, Ribhi Mustafa. *The history of the Arabic-Islamic libraries: 7th to 14th centuries*. // *International Library Review* 22, 2 (1990), str. 119-135.
4. Garcia-Jane, Carlos. *Buddhist libraries in the United Kingdom*. Wales: Aberystwyth University, 2015.
5. Gianni, Celeste. *History of libraries in the Islamic world: a visual guide*. 1st ed. Fano: Gimignano Editore, 2016.
6. Guthrie, Lawrence S. An overview of medieval library cataloging. // *Cataloging & Classification Quarterly* 15, 3 (1992), str. 93-100.
7. Gutwirth, Eleazar; Motis Dolader, M. A. Twenty-six Jewish libraries from fifteenth-century Spain. // *The Library* 18, 1 (1996), str. 27-53.
8. Kaczynski, Bernice M. The authority of the fathers: patristic texts in early Medieval libraries and scriptoria. // *The Journal of Medieval Latin* 16 (2006), str. 1-27.
9. Láng, Benedek. *Unlocked books: manuscripts of learned magic in the medieval libraries of Central Europe*. Pennsylvania : Penn State Press, 2010.
10. logos. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. URL: <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=37001> (2023-08-01)
11. Mycue, David. Founder of the Vatican library: Nicholas V or Sixtus IV? // *The Journal of Library History* 16, 1 (1981), str. 121-133.
12. Printed Books Collection. URL: <https://www.vaticanlibrary.va/en/printed-books-department.html> (2023-10-25)
13. The history of libraries: the ancient world. URL: <https://www.britannica.com/topic/library/The-history-of-libraries> (2023-08-11)
14. Too, Yun Lee. *The idea of the library in the ancient world*. New York: OUP Oxford, 2010.
15. Towns, Elmer L.; Barber, Cyril J. *Successful church libraries*. Michigan: Baker Book House, 1971.

16. Veyne, Paul. Did the Greeks believe in their myths?: an essay on the constitutive imagination. Chicago: University of Chicago Press, 1988.
17. Vircillofranklin, Carmela. "Pro communi doctorum virorum comodo": the Vatican library and its service to scholarship. // Proceedings of the American Philosophical Society 146, 4 (2002), str. 363-384.